

Marsai Viktor

Az arab tavasz és Szomália

A stabilitásért küzdő Szomália belpolitikai életére az arab tavasz látszólag semmiféle befolyással nem volt. Mélyebben megvizsgálva az elmúlt évek eseményeit azt látjuk azonban, hogy az arab világra jellemző folyamatok itt is lejátszódtak, és hosszú évtizedek után a lakosság szeretne hatással lenni azokra a döntésekre, amelyek eddig az ő kizárásával születtek mindennapjaikról. Bár Afrika szarván a változások némileg korábban elkezdődtek, valamint kevésbé koncentráltak és látványosak, mint Észak-Afrikában, nem kevésbé jelentősek és előremutatóak.

A lényegében 2010 decemberében elkezdődött arab tavasz hatására az Arab Liga 22 tagállamából 16-ban került sor kisebb-nagyobb megmozdulásokra. Ezek mérete és eredménye meglehetősen vegyes képet mutat: néhány államban, mint Marokkóban, Ománban vagy Libanonban a vezetés mérsékelt gazdasági és politikai reformokat hajtott végre a rendszer alapvető átalakítása nélkül, ami kielégítette a tiltakozók igényeit. Egyiptomban, Tunéziában, Jemenben és Líbiában az országot irányító diktátorok – utóbbi esetében egy véres polgárháború árán – távozni kényszerültek, és a jövő nagy kérdése, hogy hosszú távon milyen politikai struktúrák és belső erőviszonyok mentén történik meg a hatalom újraelosztása – vagy épp átmentése. Más államokban, mint például Szíriában, továbbra is folytatódnak a fegyveres összecsapások, míg Bahreinben a GCC (az Öböl menti Együttműködés Tanácsa) Szaúd-Arábia vezette katonai beavatkozását és a hallgatóságos nyugati – első sorban amerikai – támogatást követően a tüntetéseket szétverték. A kezdeti általános eufóriát felváltotta az elégedetlenség és a csalódottság. A változások lassan és bi-

zonytalanul formálódnak, a strukturális problémák – mint a több helyen is jelen levő társadalmi egyenlőtlenségek és szélsőséges jövedelemkülönbségek – jelentős része továbbra is megoldatlan, miközben a térség államai a legszerényebb becslések szerint is 56 milliárd dollár közvetlen jövedelemkiesést könyvelhettek el az elmúlt hónapokban – az összesített és korántsem végleges veszteségek pedig több százmilliárd dollárra rúghatnak.

Egyáltalán nem elképzelhetetlen tehát, hogy hamarosan sor kerülhet az arab tavasz „második hullámára” is, amely még radikálisabb átrendeződést hozhat a térségben. Mire ez a tanulmány megjelenik, ennek a valószínűsége – túl az egyiptomi választásokon – sokkal nyilvánvalóbb lesz. Mindazonáltal a közelmúltban (2011. november 19.) kirobbant egyiptomi zavargások nyilvánvalóvá teszi, hogy a mélyben izzó elégedetlenségre továbbra sem sikerült megnyugtató megoldást találni.

Szomália első pillantásra távol tartotta magát ezektől a folyamatoktól. Alaposabb vizsgálat azonban egyértelművé teszi, hogy a változások Afrika szarvát sem hagyták érin-

tetlenül, és a lakosság egyre szélesebb rétegei döntenek úgy, hogy a saját kezükbe szeretnék venni mindennapjaik irányítását. Bár olyan fokú demokratizálódási hullámról nem beszélhetünk, mint például Észak-Afrika kapcsán, mára egyre inkább úgy tűnik, hogy az elmúlt évtizedek szomáli belpolitikai gyakorlata, amely az emberek szinte teljes kizárásával igyekezett igazgatni a bel- és külpolitikát, nem tartható fenn tovább, és a politikai elitnek figyelembe kell vennie az állampolgárok céljait és igényeit.

Szomália és az arab világ

Szomália a Comore-szigetekkel és Dzszibutival együtt azon kevés szubszaharai ország közé tartozik, amelyek az Arab Liga tagja. Ám míg az utóbbi két államnak mind a nemzetközi politikában, mind a ligán belül játszott szerepe finoman szólva is mérsékelt, a jobb napokat látott szomáli állam a hidegháború során Etiópia mellett a legfontosabb regionális szereplő volt Kelet-Afrikában. Ez megnyilvánult a bipoláris rendszer geopolitikai küzdelmeiben is, melynek során Szomália az arab érdekek képviselőjének és az iszlám hídfőállásának szerepét töltötte be a keresztény, majd kommunista Etiópiával szemben. Tette ezt olyan, egymással korántsem felhőtlen viszonyt fenntartó arab államok jelentős támogatásával, mint Szaúd-Arábia, Egyiptom, Irak vagy Kuvait. Az izraeli–palesztin konfliktus mögött és az eritreai függetlenségi harc mellett Mogadishu Addisz-Abebával vívott küzdelme volt a pániszlám összefogás egyik legfontosabb terepe, ahol az iszlám védelmében még a perzsa és síita Irán is hajlandó volt segítséget nyújtani a szunnitáknak.

A szomálik arab kötődése azonban messze túlmutat a legutóbbi idők geopolitikai játszmáin. Bár a régészeti, nyelvészeti és

antropológiai kutatások alapján a szomáli népesség a mai Etiópia területéről származik, és a szomáli nyelv is a kusita nyelvek keleti ágához sorolható a szintén Kelet-Afrikában beszélt afarral és oromóval együtt, a szomáli népben az Arab-félszigetről érkezett mitikus ős(ök) tudata él, és a nagy szomáli kláncsaládok egészen a Próféta törzséig (kurashi) vezetik vissza fiktív vérségi leszármazásukat. Bár mind Szomália hagyományos kutatói, mint I. M. Lewis vagy S. Samatar, mind az új generáció tagjai, mint M. Eno megkérdőjelezik az arab etnikai gyökereket, a szomáli közösségi gondolkodást ez alig befolyásolja: az arab hatások az évszázadok során kitörölhetetlenül beleégtek a társadalmi tudatba. Ez Szomália esetében elválaszthatatlan az iszlám térnyerésétől: az arab és az iszlám vallási identitás szerves egészet alkot a szomálik azonosságtudatában. Mohamed tanainak megjelenése és fokozatos elterjedése valamikor a 10–12. század között, az arab kereskedővárosok, mint Zeila vagy Merka virágzása a partvidéken, illetve az olyan, a mindennapi életet döntően meghatározó anyagi feltétel, mint a teve átvétele döntően határozta meg a szomáli klánok identitását és mindennapjait. A gyarmati megszállás és az ellene való küzdelem, mint Mohamed Abdullah Hassan 20. század eleji felkelése, csak tovább erősítette a szomálik arab–iszlám identitását. A keresztény Etiópia és a kereszténnyé váló Kenya szomszédságában, valamint a nyugati gyarmatosítók uralma alatt az iszlám nem csupán vallási, hanem kulturális és fiktív etnikai hidat jelentett az Arab-félsziget és a Közel-Kelet felé, amely miatt Szomália sokkal inkább tekintette magát arab, mint afrikai államnak. Az iszlámhoz és az arab világhoz való tartozás tudata segített abban, hogy a központi állam hiánya ellenére a szomálik megőrizzenek egyfajta, a szomszédjaikétól elkülönülő saját identitást, ami a múlt század

közepén a szomáli nacionalizmus és az államépítés egyik fő motorjául szolgálhatott. Az iszlám vallással Siad Barre államszocialista diktatúrája sem mert szemtől szemben fellépni, ráadásul a tábornok jó viszonyt ápolt az egyik legklerikálisabb arab állammal, Szaúd-Arábiával. Az 1991-es összeomlás után számos Öböl-állam igyekezett karitatív szervezeteken keresztül segítyekkel támogatni Mogadishut, békefenntartóikat pedig megtalálhatjuk az 1992 és 1995 közötti ENSZ-missziókban is. A kilencvenes évektől szomáli emigránsok százezrei találtak munkát a Közel-Keleten, Jemenben, Szaúd-Arábiában, Kuvaitban, az Emirátusokban, és az itteni szomáli diaszpóra létszáma mára milliós nagyságrendet ért el. Bár a szomáli rendezésben az Arab Liga minimális szerepet játszik, továbbra is jelentős anyagi támogatás áramlik a Közel-Kelet felől a gyenge központi kormány támogatására és a lakosság ellátására.

A hivatalos politikai kapcsolatoknál azonban jóval jelentősebb az a viszony, amelyet Szomália szélsőségei a kétezres évek elejétől ápolnak a legradikálisabb iszlámista csoportokkal, a globális dzsihádistákkal. Bár e folyóirat hasábjain is kifejtettem, hogy ezt a kihívást érdemes a megfelelő helyi érteken kezelni, és a szomáliai szélsőségesek még ma sem (vagy ma még kevésbé?) jelentenek globális fenyegetést, a dzsihád eszmeiségében és harcában Afrika szarva fontos hadszíntérnek számít, bár jelentősége ma is messze elmarad Afganisztán, Pakisztán vagy Jemen mögött. Mindezzel együtt külföldi mudzsahedek százai érkeznek a térségbe évente, hogy csatlakozzanak a Szent Háborúhoz, ugyanakkor ennek finanszírozására dollár tízmilliók áramlanak a térségbe – elsősorban az Öböl-államok azon radikális vallási köreitől, akik maguk nem szívesen ragadnak fegyvert, de készséggel nyújtanak anyagi és technikai támo-

gatást az „igaz hit” védelmében. Ebben a harcban nem feltétlenül a kereszténység vagy a Nyugat elleni küzdelmen van a hangsúly: az iszlám mérsékelt szúfi ágát követő szomáli vallási iskolák és tanítók legalább akkora eséllyel válnak a vahábita radikálisok célpontjaivá, mint a keresztény vagy nyugati segélyszervezetek munkatársai. Szomáliában idestova húsz éve zajlik az ideológiai küzdelem a lakosság lelkéért, és az iszlámisták sokáig azt remélhették, hogy győztesen kerülhetnek ki ebből a harcból. Ahhoz, hogy megértsük, mindezek ellenére az arab tavasz miért nem nyújtott kitörési lehetőséget az iszlám radikálisoknak, meg kell vizsgálnunk a szomáliai belpolitikai helyzetet, és abban a civil társadalom szerepét.

A belpolitikai helyzet

1991 óta különféle módszerekkel számos külső és belső szereplő próbálkozott azaz, hogy életet leheljen a Siad Barre távozása után a klánok közti polgárháború mocsarába süllyedt szomáli államba. Ezek közül három lehetséges megközelítés különül el egymástól: a regionalizmus, a központi kormányzat külső támogatással történő megerősítése és az iszlámista hatalomátvétel. A fenti három elem közül az első kettő sajátos ötvözete az, amivel mára komoly eredményeket sikerült elérni a szomáliai stabilitás megteremtésében.

1991-ben az északi területeket az egykori Brit Szomáliföldet uraló fegyveres frakció, az elsősorban az Isaaq klán tagjaiból álló Szomáliai Nemzeti Mozgalom vezetése úgy döntött, hogy távol tartja magát a körvonalazódó anarchiától, és Szomáliföld néven megalakította saját államát. Bár Szomáliföld kétkamrás, a klánarányokat és a hagyományos társadalmi szerkezetet (mint a klánok által megbecsült „öreg” vezető szerepe) a nyugati

mintákkal ötvöző parlamentjével, három, afrikai viszonyok között kifejezetten demokratikus és legális választásával a kontinens egyik legstabilabb berendezkedésű, komoly perspektívákkal rendelkező *de facto* országvá vált, a nemzetközi közösség mind a mai napig nem ismerte el önálló államnak. Ez részben visszavezethető az Afrikai Egységszervezet, majd az Afrikai Unió ellenkezésére, amely a konfliktusok elkerülése végett az 1964-es kairói megállapodás értelmében elfogadta Afrika fennálló, a gyarmati időkben megrajzolt határait. Másrészt a nemzetközi közösség, mindenekelőtt az ENSZ alapkoncepciója is – a szuverenitás évtizedek óta meglehetősen mereven értelmezett fogalmából kiindulva – az egyesült Szomáliát tekinti *de jure* a szomáli államnak. A szomáli társadalom és politikai elit mindazonáltal nem sokat törődött a külföld elvárásaival. A kilencvenes években az ország eleve atomjaira esett szét, több tucat, ha nem száz különféle hadúr tartott ellenőrzése alatt esetenként néhány településre kiterjedő területeket, amelyek csak lazán vagy egyáltalán nem szerveződtek nagyobb egységekbe.

Ez a töredezettség kiváló feltételeket teremtett az iszlámisták térnyerésének, ugyanakkor ezzel párhuzamosan – nem lebecsülve a szomáliföldi minta szerepét – fontos katalizátort jelentett nagyobb közigazgatási egységek létrehozásához is. Ezek közül máig a legsikeresebb az 1998-ban megalakult autonóm Puntföld, amely elismerte az egyesült szomáli állam fennhatóságát. Mára a paletta kibővült a közép-szomáliai Galmuduggal, a déli Ras Kambonival, az Ahlu Sunna Wal Jama által ellenőrzött Hirannal, illetve a szakadár Azániával (Jubaföld) és az észak-keleti Ras Aseyrrel.

Ezek az entitások Puntföld kivételével jelenleg meglehetősen messze állnak attól, hogy állami attribútumokat mutassanak fel: nem létezik működő közigazgatás, nincs

megfelelő kontroll a helyi fegyveres milíciák, ebből következően a terület felett sem. Hosszú távon azonban a fejlődés iránya mindenképp ezen entitások működőképességének megerősítése, majd beillesztése az egységes szomáli állam keretébe.

Ez a felismerés hajtotta a nemzetközi közösséget abban, hogy a kilencvenes évek elvetélt kísérletei után 2004-ben egy Átmeneti Szövetségi Kormányt (*Transitional Federal Government – TFG*) hozzon létre Szomália számára, és a TFG támogatásával párhuzamosan kapcsolatfelvételre került sor a helyi közigazgatási egységekkel, amelyek hajlandóak voltak az egyesült Szomáliában gondolkodni. A konszolidációban nagy szerepe volt annak, hogy a TFG első elnöke Abdullah Juszuf, Puntföld korábbi elnöke lett. Bár a folyamat nem töretlen, ma már a TFG és a külső szereplők számára sem elképzelhetetlen, hogy külföldi politikusok látogassanak Puntföld fővárosába, Garoweba, vagy hogy Puntföld és Galmudug szerződéseket kössön egymás között.

A politikai holtpontról való elmozdulást a gazdasági szféra is segítette: a különféle szomáli üzleti csoportok vállalkozásaik növekedése érdekében egyre inkább érdekeltté váltak a belső viszonyok rendezésében, a stabilitás megteremtésében (még akkor is, ha ez némi állami kontrollal járt). A centralizációs folyamat azonban valószínűleg még így is elbukott volna, ha a kétezres évek elejétől nem lép fel a színen egy új politikai erő, amely az alapvetően a megosztottságban és a központi hatalom hiányában érdekelt hadurakat, frakció- és klánvezetőket arra kényszerítette, hogy szorosabbra zárják soraikat – ez az erő az iszlámisták voltak.

Az iszlámizmus ideológiája, bár már a hetvenes években megjelent Szomáliában, kezdetben sem a politikai elitet, sem a társadalmat nem érintette meg. Az iszlám mérsékelt, szűfű ágát követő, nomád lakosság minden-

napjait az iszlám identitás ugyan mélyen átjárta, konkrét tanai azonban sokkal kevésbé. A szomálik egalitárius, pragmatista világlátása nem hajlott a vallási alapú, radikális ideológia felé. Az államszocialista, majd a liberális nyugati modell kudarca után azonban sokakban felmerült a saját, a szomáli kultúrában gyökerező megoldások keresése. Az iszlám ehhez ideális alapnak tűnt. A közel-keleti egyetemeket megjáró diákok már a hidegháború alatt magukkal hozták az iszlám fundamentalizmus tanait, és az afganisztáni háborút megjáró dzsihádisták tovább erősítették ezt az irányzatot. Mindazonáltal a politikai iszlám egészen az új évezred beköszöntéig marginális szerepet játszott. Ekkorra azonban a szomáli társadalom belefáradt a hadurak és korrupt politikusok vég nélküli uralmába, a nélkülözésbe, a napról napra való bizonytalan küzdelembe az életbe maradásért. Az iszlámisták új, ígéretes lépésekkel tűntek fel a politikai porondon. Közigazgatást szerveztek, stabilitást teremtettek, perspektívákat nyújtottak az embereknek. A kezdeti mérsékelt irányzatok azonban – külső és belső hatások eredményeképpen – hamarosan radikalizálódtak. Bár 2006 végére az Iszlám Bíróságok Uniója (UIC) csaknem egész Szomáliát egyesítette az uralma alatt, az UIC radikális szárnyának és fegyveres testületének, a rettegett al-Sababnak vezető pozícióba kerülése hamar kijózanította a lakosságot. Az iszlámisták rémuralma csak azért nem hagyott kellően mély nyomot a szomáli társadalomban, mert az UIC megdöntésére az országba bevonuló etióp csapatok hasonló kegyetlenséggel léptek fel az ősi ellenség földjén a helyi lakosság ellen, mint korábban az al-Sabab.

Az etiópok 2009. januári kivonulása óta azonban sokat változott a belpolitikai helyzet az országban. A szomáli világi elit és a nemzetközi közösség belátta, hogy a mérsékeltbb iszlámistákkal való kiegyezés nélkül

nem garantálható a stabilitás, és Abdullah Juszuf önkéntes távozása után az UIC kiegészéspárti ágának vezetője, Sarif Ahmed került az elnöki székbe. Bár az al-Sabab – árulónak bélyegezve Sarif lépését – tovább folytatta háborúját a központi kormányzat ellen, a TFG várt összeomlása elmaradt. Az, hogy a gyenge TFG és az azt támogató AU-misszió, az AMISOM ellent tudott állni az etióp reguláris erők ellen is sikeresen szembeszálló iszlámisták nyomásának, rávilágított a szélsőségeseken belüli megosztottságra és támogatásuk erodálódására. Az al-Sabab 2009 tavaszának és nyarának válságos hónapjaiban talán még magához ragadhatta volna a hatalmat, de ezt a lehetőséget a rivális Hizb al-Islammal folytatott belharcra pazarolták, az idő pedig ellenük dolgozott. Az AMISOM létszáma folyamatosan növekedett, miközben a nemzetközi közösség igyekezett több ponton is támogatni a TFG-t hatalma kiépítésében (nemzetközi segélyezés, szomáli erők kiképzése). 2006 zavaros viszonyai elmúltával, amikor az USA az iszlámistákkal szemben azokat a hadurakat támogatta, akik a leginkább akadályozták a TFG működését, a nemzetközi közösség szorosra zárta sorait. Az eltérő és egymásnak ellentmondó kísérletek után az ENSZ, az EU, az IGAD (*Intergovernmental Authority on Development* – Kormányközi Fejlesztési Hatóság) és az AU, valamint a különböző állami szereplők, nem utolsósorban pedig a TFG és más belső aktorok, mint a puntföldi kormány igyekeztek összehangolni lépéseiket és stratégiáikat. Az AMISOM létszáma mára megközelítette a tízezer főt. Az EU kétezer katonát képzett ki eddig a TFG számára, és a program puntföldi egységek bevonásával folytatódik. Az Egyesült Államok drónokkal végrehajtott folyamatos csapásai érzékeny veszteségeket okoznak az iszlámistáknak. A megerősödött AMISOM tavasszal kezdődő offenzívájának nyomán augusztusban az

al-Sabab „taktikai visszavonulást” hajtott végre, és feladta a fővárost. Bár a robbantásos merényletek – mint az októberi, külföldi ösztöndíjat elnyert hallgatók elleni, száz halálos áldozatot követelő támadás – intő jelül szolgált arra, hogy az al-Sababot még nem győzték le, Mogadishuban az élet jelentősen normalizálódott: ismét kinyitott a Bakara piac, húsz év után újra van közvilágítás, és a város biztonsági helyzete megengedi, hogy magas rangú külföldi politikusokat – mint a kenyai külügyminiszter – fogadjanak. Bár az egységes, centralizált szomáli állam még csak vágyálom, 2009 óta a helyzet egyértelműen javult, és ez a tendencia jelenlegi ismereteink szerint fenntarthatónak tűnik.

A szomáli civil társadalom

Az arab tavasz szempontjából döntő jelentősége volt a civil társadalomnak. Bár ennek jellege, szervezettsége és ereje az arab világban országonként más és más, valamint nagyban eltér a nyugati típusú modelltől, szerepe megkérdőjelezhetetlen volt a demonstrációkban, melyeknek a fő motorját jelentette. Éppen ezért központi jelentőségű, hogy milyen állapotban van jelenleg a civil társadalom Afrika szarván.

Miközben a szomáli nagypolitika szintjén a fentebb bemutatott folyamatok játszódtak le, a hétköznapi állampolgároknak első pillantásra minimális esélye volt arra, hogy befolyásolják ezek alakulását. Szomália politikai elitjét – sok más afrikai országéhoz hasonlóan – egy párezer fős zárt csoport alkotja: hadurak, klán- és vallási vezetők, üzletemberek, kalózvezérek. Az elmúlt húsz év történéseit vizsgálva azt látjuk, hogy a szereplők más-más pozícióban, de fel-feltűnedeznek a politikai életben, és „külső” személyek viszonylag ritkán jelennek meg a színen. Az elit és a társadalom között korlátozott a

kapcsolat, bár a szomáliai kulturális és társadalmi hagyományoknak köszönhetően az érintkezés kiterjedtebb, mint más államokban.

Az elmúlt évek tapasztalatai ugyanakkor megmutatták a szomáli politikusoknak, hogy nem hagyhatják figyelmen kívül az átlagemberek igényeit. Az, hogy az ENSZ 1995-ös kivonulása után a világ és saját elitje lényegében magára hagyta a lakosságot, az iszlámisták felemelkedésében bosszulta meg magát. Az UIC a lakosság támogatásával egyesítette Mogadishut, majd a vidéket. Az etióp hadsereg pedig végső soron azért volt képtelen pacifikálni Szomáliát, mert megszállóként viselkedve kiváltotta a szomálik zsigeri gyűlöletét, és sokakat arra indított, hogy inkább az iszlámistákat támogassák. Bár az al-Sabab túlkapásai hosszú távon kontraproduktívnak bizonyultak, a lakosság egy része még mindig kiáll a szervezet mellett. A szomáli belpolitika alakításában ma már senki sem veheti figyelmen kívül a helyi emberek akarátát és vágyait.

A lakosság ráadásul egyre inkább tudatában van saját hatalmának. Egyre többször kerül sor megmozdulásokra az ország különböző pontjain. Ráadásul ezek mozgatórugói és háttere nagyban hasonlít az arab tavasz eseményeire, ha közvetlen kapcsolatot nem is állapíthatunk meg köztük.

Az első demonstrációra 2009-ben került sor, amikor Mogadishu pár száz lakosa az iszlámisták öngyilkos akciói ellen tiltakozott. A következő jelentősebb megmozdulás 2010. március 29-én következett, amikor Mogadishunak a kormányerők által ellenőrzött városrészében több száz nő és gyerek gyűlt össze. Skandalásukban a TFG-t éltették és elutasították az al-Sabab öngyilkos akcióit. 2011 áprilisában ismét több százan demonstráltak az al-Sabab ellen Luuq városában. A települést a TFG erői foglalták vissza az al-Sababtól, mire az iszlámista szervezet a vidéket ellenőrzése alatt tartva meg-

tiltotta a városba történő áruszállítást, és elaknásította a környező utakat. A blokád hatására az élelmiszerárak néhány hét alatt 15-50%-kal emelkedtek. A lakosság – némi TFG-támogatással – az utcára vonult, hogy hangot adjon elégedetlenségének az iszlámisták fellépésével kapcsolatban. A legutóbbi, immáron több ezer főt megmozgató tüntetésre pedig a 2011. októberi merénylet után került sor, amely megrázta egész Szomáliát, és még az iszlámistákon belül is komoly vitákat váltott ki.

Könnyű lenne elbagatelizálni ezeknek a megmozdulásoknak a jelentőségét, hisz szinte minden esetben megfigyelhető volt a TFG támogatása, sőt nem kizárt az sem, hogy konkrét szervezőként vett részt az eseményekben. Ugyanakkor tény, hogy ezek során általában a helyi közösségek vezetőit, az „öregeket” is sikerült megnyerniük az akciókhoz. Ráadásul nem szabad elfelejtenünk, hogy Szomáliában, egy olyan országban, ahol a központi hatalom csak az elmúlt hónapokban volt képes egyáltalán az ellenőrzése alá vonni a fővárost, és ahol sokáig úgy tűnt, az al-Sabab uralma megkérdőjelezhetetlen, óriási bátorságra vall egy ilyen megmozduláson való részvétel, különösen 2009-ben vagy 2010-ben. Az iszlámisták kiváló hírszerző szolgálatot működtetnek, és gyilkos akcióiktól még miniszterek és a parlamenti képviselők sem érezhetik magukat biztonságban. Mindemellett ügyelnek arra, hogy a kisemberek szintjén is működtessék a terrort, s a „túlkapásoknak” és az „iszlámellenes magatartásnak” meg legyen a „méltó büntetése”. A tüntetéseken részt vett szomáli emberek mégis vállalták ezt a kockázatot, ami mögött két indok állhat: egyrészt a kétségbeesés, annak a felismerése, hogy az iszlámistáktól a remélt stabilitás helyett csak elnyomást, atrocitásokat és gyilkosságokat várhatnak, másrészt, ennek ellentétéként, annak tudatosulása, hogy a

széles támogatást élvező TFG képében van kivezető út a kaoszából, és ez egyre nyilvánvalóbbá válik. Az ösztöndíjas hallgatók meggyilkolása különösen azért borzolta fel a kedélyeket, mert egyértelművé tette, hogy az iszlámisták nem tűrnek meg a sajátjuké mellett semmiféle más politikai alternatívát: a diákok a török állam ösztöndíjával utazhattak volna tanulni egy olyan iszlám országba, melynek vezető pártja, az AKP (Igazság és Fejlődés Pártja) maga is erős iszlámista gyökerekkel rendelkezik, és egyre aktívabb szerepet játszik a szomáli állam talpra állításában. Törökország nem tekinthető nyugati, még kevésbé iszlámellenes országnak, az al-Sabab mégsem tudja elfogadni hiteles szereplőként.

A békés demonstrációk mellett a szomáli lakosság egyre gyakrabban száll szembe vele fegyverrel is. Az elmúlt hónapokban többször is előfordult, hogy szomáli civilek tüzet nyitottak az iszlámisták konvojaira vagy őrzőjára. Adadeyben, Közép-Shabelle tartományban a minap a helyiek lefejeztek egy al-Sabab-harcost, miután az arcul ütött egy idős hölgyet, ami a szomáli szokásjog szerint óriási véték. Eddigi autoriter uralmukkal szemben az iszlám radikálisok egyre többször kényszerülnek rá, hogy tárgyalásokba bocsátkozzanak a helyi „öregekkel”, és engedményeket tegyenek a civil társadalom számára. Ugyanakkor az egyre növekvő hadszíntéri nyomás hatására egyre inkább érezhető az al-Sababon a kapkodás és a zavarodottság. Miközben rájöttek arra, hogy a lakossági támogatás nélkül nem húzhatják sokáig, egyre romló katonai helyzetük miatt olyan intézkedésekre kényszerülnek – kényszersorozás, az adók növelése –, amelyek tovább növelik a radikálisok és a társadalom közti feszültséget. Az al-Sabab egyetlen esélye az, ha 2007-hez hasonlóan ismét sikerül szabadságharcoként beállítaniuk a TFG, illetve az AMISOM erői, valamint

kenyai és újabban (nem hivatalos) etióp segédcsapataik elleni küzdelmet. Nem garantált azonban, hogy a negatív tapasztalatai alapján a lakosság hajlani fog erre a narratívára.

Szomáli tavasz?

Első ránézésre a szomáliai történések és az Arab Tavasz között nem látunk közvetlen összefüggést. A tunéziai gyümölcsárus öngyilkossága, Ben Ali vagy Mubárak bukása semmiféle hatással nem járt Afrika szarvának belpolitikai életére. Szomáliában nem hogy megbuktatandó diktátor, de még effektív központi hatalom sem létezik, amellyel szemben egy államszerkezeti, demokratikus reformot végre kellene/lehetne hajtani.

Globális kontextusban vizsgálva a történéseket azonban azt látjuk, hogy Szomáliában valójában nagyon hasonló folyamatok játszódnak le a civil lakosság körében, mint Észak-Afrikában vagy a Közel-Keleten. Nevezetesen az, hogy a lakosság megelégedte, hogy mindennapjairól, sőt pusztá életéről úgy döntenek a feje fölött, hogy abba semmiféle befolyása nincs. Az arab világ lakossága évtizedeken keresztül elfogadta politikai elitjének korrupt, nepotista uralmát. Ez részben visszavezethető volt az arabok Maróth Miklós által leírt uralmi felfogására a kegyes uralkodóról és az általa vezetett nyájról, másrészt azokra a rendkívül gondosan kiépített elnyomó struktúrákra, amelyeket ezek a rendszerek létrehoztak. A jelenlegi események azonban alapjaiban rendítettek meg ezen felépítmények fenntarthatóságát és azt a leegyszerűsítő elképzelést, miszerint az arab emberek képtelenek a kezükbe venni sorsuk irányítását. Az, hogy mi jelentette az utolsó cseppet a pohárban az egyes országok esetében, rendkívül eltérő. Tunézia és Egyiptom esetében a gazdasági

hanyatlás, a szociális különbségek növekedése és a középosztály lecsúszása voltak a fő mozgatórugók. Líbiában a törzsek közti évtizedes konszenzus bukott meg Kaddáfi diszkriminatív és egoista politikájának hatására. Jemenben az évtizedek óta folyamatosan izzó észak-dél, illetve vahábita–zaidita ellentét lángolt fel újult erővel, reflektálva a rendkívüli mértékű szegénységre is. Szíriában a lakosság egy része a nyugati típusú demokratizálódásért vonult az utcára, míg Bahreinben egyértelműen megmutatkozott a síita és a szunnita iszlám ellentéte, valamint Irán és Szaúd-Arábia küzdelme az öböl feletti dominanciáért.

Szomália esetében a változások évtizedes politikai státus quo után robbantak be a közéletbe. Bár az iszlámisták viszonylag új jelenségnek tekinthetők a szomáli belpolitikában, az általuk képviselt, önző, diszkriminatív, megalomán politikai gondolkodás már az 1980-as évek óta szinte egyeduralkodó az ország elitjében. Az áttörés csak 2008 után körvonalazódott, amikor az iszlám radikálisok, a nemzetközi közösség és a lakosság hármass nyomására a szomáli politikai elit kénytelen volt revideálni magatartását, és olyan utakat keresni, amelyek biztosítják hatalma fennmaradását. Márpedig ez nem volt másképp kivitelezhető, mint a külföld és a lakosság megnyerésével. A TFG külső támogatás nélkül nem tudná megőrizni hatalmát, ezért cserébe viszont a nemzetközi közösség igyekszik felelősebb magatartásra kényszeríteni a szomáli politikusokat. Bár még korai lenne azt állítani, hogy a szomáli vezetők hatalomhoz való hozzáállása radikális változáson ment volna keresztül, a kilencvenes évekhez képest a helyzet sokat javult, ami abban is megmutatkozik, hogy a lakosság hajlandó kiállni a TFG mellett az al-Sababbal szemben, és Mogadishu lakossága a 2007-es elűzetés után tömegesen tér vissza a városba. Bár a

TFG-be vetett bizalom mérsékelt, a lakosság még mindig a kisebbik rossznak tartja Sarif Ahmedet, mint az iszlámistákat, és ami fontosabb, az emberek nem félnek kinyilvánítani véleményüket a folyó ügyekről, esetenként erősen kritizálva a kormány működését.

Ugyanakkor a változások által érintett arab államokhoz hasonlóan itt is még csak egy hosszú folyamat kezdetén tartunk. Korántsem biztos, hogy az ígéretes lépéseket valódi átalakulás fogja követni. A reformok következetes végigvitelében a lakosságon kívül igazából kevesen érdekeltek: az ezer sebből vérző nemzetközi közösség minél kevesebb pénzt és energiát szeretne szánni Észak-Afrika és Afrika szarvának stabilizációjára, és félő, hogy meg fog elégedni a félmegoldásokkal. Ugyanakkor ezen országok politikai elitje, mely nagyban felelős a múlt bűneiért és hibás döntéseiért, mindent el

fog követni annak érdekében, hogy megőrizze pozícióit. Ebben a relációban az lesz a döntő kérdés, hogy a civil társadalom milyen mértékben fog ragaszkodni a változások végigviteléhez, és a pozitív, de korlátozott előrelépések milyen mértékben fogják csökkenteni az elégedetlenséget.

Szomália esetében a civil társadalomban nincsenek európai mintájú szerveződések, érdekvédelmi csoportok. Ugyanakkor a szomáli klánstruktúra, az „öregek” és a vallási vezetők, a sejkék szerepe, bár sokat gyengült a polgárháború évtizedeiben, még mindig jelentős. Ha ezek a köztes rétegek, a „szomáli középosztály” kiállnak a változások mellett, akkor talán van rá esély, hogy a jelenlegi pozitív változások folytatódjanak, és a mai szomáli fiatalok már egy olyan országban érhetik el az öregkort, amely sokkal több lehetőséget nyújt gyermekeiknek, mint hajdan nekik. ■

Irodalom

Besenyő János – Marsai Viktor: Forradalom vagy vezetőcserék? – Tanulmány az „arab tavasz”-ról.

<http://afriport.hu/hirek/10696-forradalom-vagy-vezetcserék-tanulmány-az-arab-tavasz-rol.html>

Eno, M. A.: *The Bantu – Jareer Somali. Unearthing Apartheid in the Horn of Africa*. London, 2008, Adonis and Abbey.

Fakhro, Elkam – Hokayem, Emile: Waking the Arabs. *Survival*, 53:2, 2011.

Lewis, Ioan M.: *A modern history of Somalia. Nation and State in the Horn of Africa*. Longman, 1980, London.

Makinda, Samuel M.: *Security the Horn of Africa*. Brassey's, London, 1992., Adelphi Paper 269.

Maróth Miklós: A politikai hatalom kérdése az iszlámban. In Krizmanits József (szerk.): *Vallási fundamentalizmus. Tradíció, politika és radikalizmus az iszlám világban*. Budapest, 2008. Politikológiai Párbeszéd Társasága – L'Harmattan Kiadó, 61–69. o.

Marsai Viktor: *Szomália és a globális terrorizmus. Nemzet és Biztonság*, 2010. 1. szám. 22–32. o.

More, Russel – Livemore, Tyler: Al-Shabaab

[.http://www.ridgway.pitt.edu/RidgwayResearch/Issues/TerrorismExtremism/BackgroundersTer/ta/bid/558/ArticleId/639/Al-Shabaab.aspx](http://www.ridgway.pitt.edu/RidgwayResearch/Issues/TerrorismExtremism/BackgroundersTer/ta/bid/558/ArticleId/639/Al-Shabaab.aspx).

Samatar, S.: *Somalia: a nation in turmoil*. London, 1991, Minority Rights Group.

Shay, Shaul: *Somalia Between Jihad and Restoration*. New Brunswick, 2008, Transaction Publishers.

Hírportálok: www.abcnews.com; www.aljazeera.com; www.hirszerzo.hu; www.hvg.hu;

www.index.hu; www.nytimes.com; www.somaliareport.com